Чабан М.П.¹, Шевцова З.І.², Гапонов В.В.³

¹ Редакція обласної газети «Зоря», м. Дніпро, Україна

² ДУ «Інститут гастроентерології НАМН України», м. Дніпро, Україна

³ Дніпровський державний медичний університет, м. Дніпро, Україна

Професор Лев Падлевський — директор бактеріологічного інституту

For citation: Gastroenterologia. 2021;55(4):280-284. doi: 10.22141/2308-2097.55.4.2021.247923

Резюме. У статті наведений життєвий шлях лікаря-епідеміолога професора Лева Падлевського родом із Польщі. Він став першим директором бактеріологічного інституту в Катеринославі. Надана інформація про його дружину Надію (уроджену Берестневу) — відому піаністку, фундаторку білоруської фортепіанної школи. Трагічна доля спіткала синів Падлевських, які загинули у боротьбі з нацистами. Старший, Єжі, був архітектором, молодший, Роман, — композитором.

Ключові слова: родина Падлевських (Лев, Надія, Єжі, Роман); бактеріолог; епідеміолог; піаністка; борці з нацизмом; Польща; Катеринослав (Дніпро)

Шляхетний герб роду Сліповрон, до якого належав доктор Леон Падлевський

У 1912 році в Катеринославі відбулася важлива подія в медичному житті. На території губернської земської лікарні на базі пастерівської станції відкрили бактеріологічний інститут. Стати його директором запросили вченого-епідеміолога, мікробіолога, доктора медицини Лева Володимировича Падлевського.

У боротьбі з епідеміями

Лев (Леон) Падлевський народився 12 квітня 1870 року в Одесі. Поляк за національністю. Падлевські належали до родовитої польської шляхти герба Сліповрон. Цей древній герб об'єднував понад 350 шляхетських родів у Польщі, Литві, Україні та в Російській імперії.

Юнак скінчив Петербурзьку військово-медичну академію в 1895 році. Професійну кар'єру почав військовим лікарем: служив у 4-му Кавказькому стрілецькому батальйоні. У 1899 і 1901–1902 роках молодий фахівець брав участь у боротьбі з епідемією чуми в китайській провінції Інко (після переходу території під контроль Росії) [1].

Лев Падлевський був учасником і російсько-японської війни 1904–1905 років. Став співробітником протичумної лабораторії форту «Олександр І», займався вивченням збудників черевного тифу й дизентерії. Трапився трагічний випадок: 17 лютого 1907 року в результаті лабораторного зараження від легеневої форми чуми помер військовий лікар М.Ф. Шрейбер. При проведенні розтину тіла померлого Лев Падлевський асистував своєму другу, доктору Миколі Берестневу (брату майбутньої дружини). Після закінчення розтину Падлевський відзначив печіння біля нігтя вказівного пальця правої руки, де була подряпина. Наступного ве-

Лікарі, які доглядали за хворим Л.В. Падлевським (у ліжку). Зліва направо: І.І. Шукевич, М.М. Берестнев, І.З. Шурупів. 1908 рік

Лікар-бактеріолог, завідувач протичумної лабораторії Микола Михайлович Берестнев

Лев Падлевський під час лікування

чора відчув біль у правій руці та правій половині тіла, підвищення температури, а згодом під правою паховою з'явилися припухлі залози. Виникло припущення про розвиток бубонної форми чуми. Лікуванню допомогла протичумна сироватка (300 мл), виготовлена у протичумній лабораторії.

Після одужання Лев Падлевський продовжив свої наукові дослідження з вивчення дії токсинів чумних бактерій. У 1907 році на X Пироговському з'їзді дослідник зробив доповідь на тему «Лабораторна діагностика черевного тифу». Він пропонував використання засобів, що містять жовч.

У 1908 році в журналі «Русский врач» була опублікована його стаття «Про новый способ применения малахитовой зелени для выделения палочек брюшного тифа». Його відкриття отримало назву «середовище Падлевського». 1910 року медик займався ліквідацією епідемії в Маньчжурії (сьогодні це північно-східна частина Китаю). Подвижник брав участь у роботі міжнародної комісії з боротьби з чумою й експедиції Інституту Пастера з вивчення чуми і туберкульозу в киргизьких степах.

Про рід Берестневих (дружини лікаря)

Лев Падлевський познайомився зі своєю майбутньою дружиною Надією Берестневою в Кронштадті, куди дівчина приїздила до брата Миколи під час вакацій.

Рід Берестневих розгалужений. Дружина Падлевського, Надія Михайлівна, народилась у 1882 році в білоруському місті Слуцьк. Її батько, Михайло Миколайович Берестнев, скінчив Тверську гімназію. Служив чиновником на різних посадах у Гродненській губернській палаті. Став титулярним радником, згодом — надвірним. Надіїна мати, Юлія Крилова, була дочкою колезького асесора, викладала географію в жіночій гімназії. У 1878 році родина Берестневих переїхала з Гродненської губернії до Мінська, де Михайло Миколайович став служити чиновником у канцелярії мінського губернатора. Згодом вони переїхали до Слуцька. Там голова родини отримав посаду помічника повітового справника Слуцького поліцейського управління.

У родині Берестневих росло семеро дітей: Микола, Ганна, Ольга, Олександр, Віра, Надія та Любова. Панували дружні взаємини, проводилися музичні вечори. Але біда не забарилася. Раптово помер голова сім'ї. Його дружина Юлія в 47 років залишилася вдовою, а ще семеро дітей на руках... Завдяки наданій пенсії за чоловіка їй вдалося дати освіту всім дітям [2].

Найстарший, Микола (1867–1910), який згодом познайомив сестру Надію зі своїм колегою Левом (Леоном) Падлевським, отримав медичну освіту, став лікарем-бактеріологом. У 1900 році поїхав до Індії, де боровся з епідемією чуми. У 1903 році брав участь у проведенні протималарійних заходів у Воронежському повіті. З 1904-го впродовж семи років завідував чумною лабораторією у Кронштадті (форт «Олександр І»). Став директором бакінституту при Московському університеті. У 1910-му, у віці 43 років, трагічно помер, заразившись дизентерією під час досліджень.

Надія (у дитинстві її називали Діною) гімназичні роки провела в Санкт-Петербурзі. Мала гарний слух, вступила до консерваторії, яку скінчила з золотою медаллю. Її вчителями були М.А. Римський-Корсаков, О.К. Глазунов та інші видатні музиканти. Згодом юна

Надія (Діна) Берестнева в юнацькі роки

Піаністка Надія Падлевська (дружина лікаря) — фундаторка білоруської фортепіанної школи

піаністка продовжила навчання у відомого майстра Леопольда Годовського у Відні. Дівчина успішно давала концерти в Росії та за кордоном.

Перебуваючи у брата Миколи у Кронштадті, Надія познайомилась з його товаришем — поляком Левом Падлевським. Він виявився на 12 років старшим за неї. Тому вона жартома називала його дідусем Левом. Вникли почуття, невдовзі вони побралися.

У Катеринославі

У 1912 році подружжя Падлевських переїхало до Катеринослава. Лев Володимирович очолив щойно створений у місті на Дніпрі бактеріологічний інститут. Пріоритетними стали дослідницькі роботи з вивчення чуми в Катеринославі. У спеціально відведеному ізолюваному приміщенні проводилася кремація трупів тварин і знешкодження стічних вод. У 1912 році вийшла у світ його книга «Паратифозные бациллы, или бациллы мясных отравлений» (тип. АО «Петр Барский в Киеве»). Він став автором глави «Дизентерія» у першому російському посібнику з мікробіології за редакцією Л.О. Тарасевича (1912 р.).

У 1913 році в подружжя народився первісток Юрій (Єжі). На наш запит до Державного архіву Дніпропетровської області отримали відповідь, датовану 24 лютим 2021 року: «В алфавітних покажчиках до метричних книг костьолу і православних церков м. Катеринослава із прізвищами народжених за 1913 рік Падлевський Юрій (Єжі, Георгій) не зазначений». Процитований лист вказує на те, що старший син лікаря міг народитися й бути зареєстрованим поза Катеринославом.

Однак про перебування того року Леона Падлевського в місті на Дніпрі свідчить замітка в газеті «Приднепровский край» за 10 грудня (27 листопада) 1913 року. У неділю, 24 листопада, учні 7-го класу Другого реального училища імені Цесаревича Олексія Миколайовича на чолі з викладачем К.К. Шверблюмом побували в бактеріологічному інституті Катеринославського губернського земства. Директор інституту Л.В. Падлевський детально ознайомив учнів з роботами, які виконувалися в пастерівському, хімічному і пришепному відділах інституту. Детальні роз'яснення в бактеріологічному відділі давав його завідувачий [3].

1914 рік — початок Першої світової війни. Лев Падлевський став її учасником. У 1915–1916 роках служив в армії начальником рухомої лабораторії санітарної частини Західного фронту, що розміщалась у трьох вагонах.

У 1915 році у подружжя в Москві народився син Роман, який прожив яскраве, але коротке й трагічне життя. Через деякий час родина Падлевських знову повернулася до Катеринослава. Лева Володимировича запросили організувати й очолити кафедру мікробіології Катеринославського університету. Вчений отримав посаду професора і завідував кафедрою з весни 1918 до 1922 року, тобто до еміграції в Польщу. Йому вдалося зібрати колектив досвідчених мікробіологів. Асистентами професора працювали І.І. Степанов-Григор'єв, А.І. Саватеев, Є.М. Морозова [4]. Співробітники займалися вивченням збудників черевного тифу, дизен-

Лев Падлевський — директор Катеринославського бакінституту

Обкладинка книги Л.В. Падлевського «Тифозный бацилл». Київ, 1912 рік

Головний корпус бактеріологічного інституту в колишньому Катеринославі

терії та інших інфекцій. Велике значення приділялося викладацькій роботі. Лекції та практичні заняття проводились у великій лабораторії головного корпусу бакінституту. Під керівництвом викладачів студенти виконували експериментальні дослідження: робили посіви на живильні середовища, аналізували мікроскопічні результати, проводили експерименти на тваринах тощо. Студенти практично знайомилися з виробничою роботою різних відділів бакінституту [5].

У Катеринославі в родині Падлевських підросли сини Юрко і Роман, які згодом стануть героями Варшавського руху опору нацистам.

В еміграції

У 1918 році внаслідок Першої світової війни Польща, яка до того часу була розділена між імперіями, нарешті отримала незалежність. У 1922 році після довгих вагань Лев вирішив поїхати з родиною на свою історичну батьківщину, до Польщі. Йому запропонували завідування кафедрою мікробіології в Познанському університеті. Основні наукові дослідження доктора Падлевського у цей період були присвячені вивченню утворення токсинів чумних бактерій і профілактиці чуми. У 1931 році він став членом Польської

**Композитор
Роман Падлевський
(син лікаря)**

**Німецька самохідна
міна «Голіаф»**

академії освіти. Вчений публікував свої наукові роботи польською та російською мовами. У 1934 році Лев Падлевський видав книгу «Заслуги Эмиля Ру в сфері медицини и биологии» в пам'ять про померлого в 1933 році відомого французького бактеріолога.

Життя в Познані поступово налагоджувалося. Дружина Надія успішно давала концерти, а ще відкрила приватну музичну школу й займалася викладацькою роботою. Радували батьків талановиті діти. Старший син Єжі (Юрій) став відомим архітектором, і не випадково: адже багато представників їхнього роду обрали цей професійний шлях. Серед них — брат лікаря, Юзеф Падлевський (1863–1943), відомий польський архітектор. А ще слід згадати племінника Лева Володимировича Влодзимежа (1904–2007), теж польського архітектора, який прожив 103 роки.

**Родинний склеп Падлевських на Вілановському
цвинтарі у Варшаві**

Роман, молодший син Лева і Надії Падлевських, навчався грати на скрипці у майстра Здислава Янке, а композиції — у Тадеуша Шелиховського і Веховича. Юнак успішно вивчав музикознавство в університеті і згодом став відомим у Польщі композитором. У 1937 році Роман скінчив Волинське артилерійське училище.

Тяжкою для Падлевських виявилася втрата рідних у далекій Росії. З великої колісї родини лишилися тільки три сестри: Віра, Надія і Любов, які могли спілкуватися нечасто та тільки листовно.

Лиховісна Друга світова

Випробовуванням для Падлевських стала Друга світова війна, яка почалася в 1939 році нападом фашистської Німеччини на Польщу. Союз Гітлера і Сталіна весь час супроводжувався взаємною недовірою та підозрою. Замість 1 вересня 1939 року, коли почалася агресія Гітлера, Сталін направив радянські війська до Польщі тільки 17 вересня того ж року. Протягом цих сімнадцяти днів Франція й Англія встигли оголосити війну Німеччині. Затримка впродовж сімнадцяти днів виявилася фатальною, війна перетворилася на світову.

Родина Падлевських була змушена переїхати з Познані до Варшави. Там вони відкрили підпільну музичну школу. Обидва сини вписали свої імена в історію героїчного опору поляків фашизму.

Старший, Єжі (Юрій), брав участь у боротьбі з окупантами. У кав'ярні професора Войтовича діяли підпільники. Фашисти викрили польських патріотів і стратили їх у лютому 1943 року. Серед них був Єжі Падлевський. Це стало великою втратою для батьків. Голова родини не витримав важкого удару й помер у Варшаві 8 вересня 1943 року.

Молодший, Роман, брав участь у оборонній війні 1939 року, захищав Варшаву. Після поразки Польщі перейшов до підпільної роботи. Став членом таємної спілки музикантів. У 1943 році брав участь у Варшавському повстанні у складі диверсійної бригади «Брода 53» (група «Родислав») під псевдонімами Шкаралупка і Каштан. У Муранові (передмістя Варшави), намагаючись нейтралізувати вибухівку «Голіаф» (німецьку самохідну міну), був важко поранений. Помер у повстанському шпиталі 16 серпня 1944 року. На жаль, деякі його композиції виявилися пошкодженими під час воєнних дій.

Польща цінує своїх героїв. Романа Падлевського посмертно нагородили Хрестом Хоробрих та орденом Virtuti Militari (Військової доблесті). У 1995 році про нього знято біографічний фільм. Родинний гробівець (склеп) Падлевських знаходиться на Вілановському цвинтарі у Варшаві.

Повоєнний час

У повоєнний період, попри втрату близьких і хвороби (екзема, перелом руки), Надія Падлевська мужньо боролася з викликами долі, продовжувала давати концерти. Розрадою для неї була музика. Із великої родини вона відійшла у засвіти останньою, у віці 78 років. Померла піаністка в 1967 році в Катовиці (Польща). Надію Падлевську пам'ятають як одну з фундаторок

білоруської фортепіанної школи. У наш час у Польщі та Білорусі мешкають нащадки її племінників, які вичають свій родовід.

У 1948 році професор-патологоанатом, історик медицини, перший декан медичного факультету Познанського університету Адам Вжосек видав книгу «Леон Падлевський — заслуженный польский бактериолог» [6].

Трагічною виявилась доля санітарно-бактеріологічного інституту в місті на Дніпрі, який очолював Лев Падлевський. У радянський час його реформували в Дніпропетровський завод бактеріальних препаратів, згодом — у хіміко-фармацевтичний завод. Тут виробляли різні медикаменти: від аскорбінової кислоти, пробіотиків до вакцин. Багато аптек міста користувалося його послугами. Особливо велику популярність мали виготовлені в бакінституті препарати для нормалізації мікрофлори кишечника (А-бактерин, біоспорин). Сьогодні їх виготовляють інші фармацевтичні компанії, зокрема «Біофарма».

У 1994 році інститут реорганізували у відкрите акціонерне товариство «Днепрофарм». У 2000-х почалися проблеми, а в лютому 2010 року його ліквідували внаслідок пожежі та банкрутства. Тепер за адресою «проспект Дмитра Яворницького, 12» стоїть напівзруйнована будівля колись креативного інституту. Збереглися лише частково емблеми — чаші зі змією та решітки огорожі в стилі сецесії (декоровані орнаменти, стилізовані рослинні мотиви). Надії на реконструкцію майже немає. Проте порожні вікна та напівзруйновані стіни не поховали остаточно минулу красу цієї споруди, яка нагадує сучасникам про важливі віхи історії нашого краю.

Нині кафедра Дніпровського державного медичного університету, яку 100 років тому очолював Леон Падлевський, має назву «кафедра мікробіології, вірусології, імунології та епідеміології». У різні часи кафедру завідували професори І.І. Степанов-Григор'єв, С.М. Предтеченський, С.М. Мінервін, А.М. Барболін, Ю.І. Деміховський, М.Л. Горбунова, Г.М. Кременчуцький. Нині кафедрю очолює доктор медичних наук Д.О. Степанський. Історія кафедри містить інформацію про її фундатора — професора Л. Падлевського. Зберігається спадкоємність поколінь. Співробітники гідно продовжують наукові розробки своїх попередників, зокрема Лева Володимировича.

Упродовж свого життя доктор Лев Падлевський отримав нагороди різних країн: орден Східного Сонця 5-го ступеня (Японія), срібну медаль Інституту Пастера (Франція) і орден Святого Володимира (Росія). Варто було б у тій чи іншій формі увічнити пам'ять відомого професора-бактеріолога і в Україні, а саме в місті на Дніпрі. На нашу думку, він на це цілком заслуговує.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів та власної фінансової зацікавленості при підготовці даної статті.

References

1. Krylov-Tolstikov AN. Russian doctors of the 19th - early 20th centuries. Available from: <https://proza.ru/2017/06/11/309>. Accessed: June 11, 2017. (in Russian).

2. Khvorov V. A famous female pianist from Slutsk. Available from: <http://nasledie-sluck.by/ru/people/artists/6838/>. Accessed: August 24, 2017. (in Russian).

3. Ljul'ko OV, author; Dzijak GV, editor. Dnipropetrovs'ka derzhavna medychna akademija (1916–2001): 85 rokiv [Dnipropetrovsk State Medical Academy (1916–2001): 85 years]. Dnipro: Dnipro-VAL; 2001. 471–482 pp. (in Ukrainian).

4. Dzijak GV, editor. Dnipropetrovs'ka derzhavna medychna akademija: Istorija. Suchasnist'. Osobystosti [Dnepropetrovsk state medical academy: Story. Modernity. Personalities]. Kharkiv: Krossrout; 2011. 215–218 pp. (in Ukrainian).

5. Ljul'ko OV. Profesory 1916–2001 rokiv: Biografichnyj dovidnyk profesoriv Dnipropetrovs'koi' medychnoi' akademii' [Professors 1916–2001: Biographical directory of professors of the Dnepropetrovsk medical academy]. Dnipro: Porogy; 2001. 206–207 pp. (in Ukrainian).

6. Wrzosek Adam Leon Padlewski, zasiuiony bakteriolog polski (1870–1943) [Wrzosek Adam Leon Padlewski, an outstanding polish bacteriologist (1870–1943)]. Warsaw: Lekarski Instytut Naukowo-Wydawniczy; 1948. 21 p. (in Polish).

Отримано/Received 06.11.2021

Рецензовано/Revised 26.11.2021

Прийнято до друку/Accepted 29.11.2021 ■

Information about authors

M.P. Chaban, Editorial Office of the Regional Newspaper "Zorya", Dnipro, Ukraine

Z.I. Shevtsova, State Institution "Institute of Gastroenterology of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine", Dnipro, Ukraine

V.V. Gaponov, Dnipro State Medical University, Dnipro, Ukraine; e-mail: v_gaponov@ukr.net

Conflicts of interests. Authors declare the absence of any conflicts of interests and their own financial interest that might be construed to influence the results or interpretation of their manuscript.

M.P. Chaban¹, Z.I. Shevtsova², V.V. Gaponov³

¹ Editorial Office of the Regional Newspaper "Zorya", Dnipro, Ukraine

² State Institution "Institute of Gastroenterology of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine", Dnipro, Ukraine

³ Dnipro State Medical University, Dnipro, Ukraine

**Professor Leon Padlewski —
director of the bacteriological institute**

Abstract. The article presents the life path of an epidemiologist, professor Leon Padlewski, a native of Poland. He became the first director of the bacteriological institute in Yekaterinoslav. Information about his wife Nadieżda (nee Berestnieva), a well-known pianist, the founder of the Belarusian piano school, was provided. A tragic fate befell Pa-

dlewski sons, who died in the fight against the Nazis. The elder son Jerzy was an architect, and the younger son Roman was a composer.

Keywords: Padlewski family (Leon, Nadieżda, Jerzy, Roman); bacteriologist; epidemiologist; pianist; fighters against Nazism; Poland; Yekaterinoslav (Dnipro) Yekaterinoslav